

Lausunto

31.01.2025

Asia: VN/32825/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

ICOM - Suomen komitea ry:n lausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi

International Council of Museums - Suomen komitea ry on on Kansainvälisen museoneuvosto ICOMin jäsenjärjestö. ICOM on vuonna 1946 perustettu Unescon alainen ja hallituksista riippumaton ei-kaupallinen järjestö, jonka pääkonttori sijaitsee Pariisissa. Organisaatio- ja henkilöjäseniä on 141 maasta. ICOMin tehtävänä on kulttuuriperinnön suojelu. Järjestö levittää tietoa sekä osallistuu museoalaan liittyvään päätöksentekoon. ICOM kehittää museoiden hallinnointia ja kokoelmien organisointia määritteleviä standardeja sekä alan parhaita käytäntöjä, erityisinä painopisteinä muun muassa alaa yhdistävistä museomääritelmästä ja museoeettisistä säännöistä vastaaminen. Tässä roolissaan kulttuuriperintöalan keskeisenä järjestönä ICOM - Suomen komitea lausuu hallituksen esityksestä opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi.

ICOM - Suomen komitea haluaa todeta, että esityksen tavoite on kannatettava. Esitettävä lainsäädäntö pyrkii selkeyttämään ja yhtenäistämään opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastorakennetta toiminnallisesti ja taloudellisesti tarkoituksenmukaisemmaksi kokonaisuudeksi siten, että virastoja on helpompi ohjata, ne ovat toiminnallisesti nykyistä selkeämpiä kokonaisuuksia ja niiden toiminta on yhteiskunnallisesti vaikuttavampaa.

Esityksen virastouudistus käsittää useita lakeja: laki opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista, laki Opetushallituksesta, laki Kansallisarkistosta, laki Kulttuuriperintövirastosta, laki

Kulttuurivirastosta ja laki lukemisesteisten kirjastopalveluista. Esityksessä ehdotetaan lisäksi muutettavaksi Suomen Akatemiasta annettua lakia.

Esityksen keskeisenä ehdotuksena on 11 virastoa käsittävän rakenteen supistaminen viiteen virastoon. ICOM - Suomen komitea keskittyy lausunnossaan kommentoimaan esityksen niitä kohtia, jotka käsittelevät Kulttuuriperintövirastoa.

Esityksessä Kulttuuriperintövirastosta annettavaksi laiksi

Museoviraston nimi muuttuisi Kulttuuriperintövirastoksi, mutta nykyinen virasto jatkaisi toimintaansa ja siihen yhdistyisi Suomenlinnan hoitokunta.

Kulttuuriperintövirastossa toimisivat laissa erikseen mainitusti Suomen kansallismuseo ja Suomenlinnan hoitokunta.

Viraston muista toimintayksiköistä määrättäisiin työjärjestyksessä. Kulttuuriperintövirasto päättäisi toimipaikoistaan ja niiden sijoittamisesta.

Kulttuuriperintöviraston hallinnassa olevien museokokoelmien hallinta kuuluisi jatkossa virastossa Suomen kansallismuseon toimialaan.

Nykyisin eräissä merkittävässä ja laajakantoisissa asioissa päätösvaltaa käyttävä erityisistunto lakkautettaisiin. Myös nykyinen kulttuuriperintöalan neuvottelukunta lakkaisi lakisääteisenä toimielimenä, jolloin alan sidosryhmäyhteistyö voitaisiin järjestää muilla tavoilla.

Suomen kansallismuseo -toimintayksikön päällikkönä olisi ylijohtaja. Ylijohtajan nimittäisi opetus- ja kulttuuriministeriö viiden vuoden määräajaksi, jollei erityisestä syystä ole perustetta nimittää tätä lyhyemmäksi määräajaksi. Suomen kansallismuseon henkilöstön nimittäisi tai ottaisi ylijohtaja.

Kulttuuriperintöviraston yhteydessä toimisi Suomenlinnan neuvottelukunta, jonka tehtävänä on edistää Suomenlinnan maailmanperintökohteen toimintaan ja ylläpitoon liittyvää yhteistyötä eri sidosryhmien kanssa. Neuvottelukunta korvaisi nykyisen Suomenlinnan hoitokunnan johtokunnan.

Kulttuuriperintövirasto hallitsisi oikeudesta luovuttaa valtion kiinteistövarallisuutta annetussa laissa (973/2002) tarkoitettua valtion kiinteistövarallisuutta Suomenlinnan alueella.

Esityksen kohdissa 5.2 - 5.2.3 taustoitetaan lakien yleisiä vaikutuksia virastoille. ICOM - Suomen komitea pitää myönteisenä, että nykyisen Museoviraston henkilöstön asema säilyisi ennallaan. Samalla halutaan kuitenkin huomauttaa kohdan olevan ristiriidassa leikkauspaineisiin, jotka kohdistuvat museoalaan. Museoalalla henkilöstömenot ovat suurin mahdollinen säästöihin mahdollistava kustannuserä. Muutos tuo aina lisätyötä ja edellyttää henkilöstöltä venymistä. Mahdollisessa muutoksessa Kulttuuriperintövirastoksi pitää huolehtia siitä, että henkilöstöön ei kohdennu vähennyksiä, ja että lain kautta virastolle määritellyt tehtävät ja vastuut eivät ylitä käytettävissä olevia resursseja.

Esityksen luvussa 8 esitellään säännöskohtaisia perusteluja, kohdan 8.4. keskittyessä lakiin Kulttuuriperintövirastosta.

Pykälään 1 § Toimiala liittyen pidämme ansiokkaana, että esityksessä määritelty kansallisen kulttuuriomaisuuden ja kokoelmien kartuttaminen, säilyttäminen ja hallinta on linjassa kansainvälisen museomääritelmän kanssa. Museomääritelmän mukaisesti:

”Museo on yleishyödyllinen, pysyvä ja yhteiskuntaa palveleva instituutio. Se tutkii, kerää, säilyttää, tulkitsee ja asettaa näytteille aineellista ja aineetonta perintöä. Museot ovat yleisölle avoimia, saavutettavia ja inklusiivisia. Museot edistävät monimuotoisuutta ja kestävästä kehitystä. Ne toimivat ja viestivät eettisesti ja ammattimaisesti, yhdessä yhteisöjensä kanssa. Museot tarjoavat monipuolisia oppimisen, ilon, pohdinnan ja tiedon jakamisen kokemuksia.”

Esityksessä museotoiminnan tarkoituksena on museolain (314/2019) 2 §:n mukaan kulttuuri- ja luonnonperinnön sekä taiteen tallentaminen ja säilyttäminen, aineistoja ja muita sisältöjä koskevan tutkimuksen edistäminen ja hyödyntäminen, aineistojen ja tiedon saatavuuden, saavutettavuuden ja käytön edistäminen, kulttuuri- ja luonnonperinnön sekä taiteen esittäminen ja elämysten tarjoaminen sekä yleisötyö, vuorovaikutus sekä opetuksen ja kasvatuksen edistäminen. Toivoisimme museotoiminnan tarkoitusta koskevaan kohtaan huomioitavaksi myös kansainvälisen museomääritelmän sisältämät museotoiminnan yleisemmät tavoitteet. Näitä ovat monimuotoisuuden ja kestävästä kehityksen, monipuolisen oppimisen ja ilon sekä pohdinnan edistäminen.

ICOM - Suomen komitea haluaa huomauttaa, että lakiesityksen pykälässä 2 § Tehtävät on esitetty, että viraston tehtävänä olisi toimia kulttuuriperinnön ja -ympäristön suojelun asiantuntijana. Museaalisen viranomaisstatuksen heikentäminen ei ole tarkoituksenmukaista, vaan kyseisessä kohdassa olisi hyvä viitata Kulttuuriperintövirastoon kulttuuriperinnön ja -ympäristön suojelun asiantuntijaviranomaisena.

Pykälän 2 § Tehtävät kohdissa 3, 4 ja 5 määrittävät kokoelmatoimintaa, museotoiminnan harjoittamista sekä tutkimustoimintaa. ICOM - Suomen komitean näkemyksen mukaan kyseisten kohtien sisältöjen osalta tarvittaisiin jatkovalmistelua. Ongelmalliselta tuntuu tiukalta vaikuttava eriyttäminen näihin keskenään sidoksissa oleviin toimintoihin, sekä toisaalta kyseisten toimintojen jäädessä tarkemmin määrittelemättä.

Esityksessä todetaan, että kansallisen kulttuuriomaisuuden ja kokoelmien kartuttamiseen, säilyttämiseen ja hallintaan liittyisi keskeisesti myös näitä koskevan tiedon tuottaminen ja välittäminen, ja että tiedon tuottaminen ja välittäminen liittyvät kulttuuriomaisuuden ja kokoelmien saavutettavuuteen ja niiden hyödyntämismahdollisuuksiin. Museomääritelmän mukaan museot toimivat ja viestivät eettisesti ja ammattimaisesti, yhdessä yhteisöjensä kanssa. Kansainvälisen museomääritelmän mukaan museot ovat yleisölle avoimia, saavutettavia ja inklusiivisia sekä toimivat eettisesti ja ammattimaisesti, joka myös tulee huomioida. Toivoisimme näiden näkökulmien lisäämistä tiedon tuottamiseen ja välittämiseen.

Vasta pykälässä 4 § Organisaatio huomioidaan, että virastossa lailla asetettuna toimisivat Suomen kansallismuseo ja Suomenlinnan hoitokunta –nimiset toimintayksiköt, ja muilta osin sisäisestä organisaatorakenteesta määrättäisiin viraston työjärjestyksessä. Lisäksi määriteltäisiin Kulttuuriperintöviraston kaikkien museokokoelmien kuuluviksi Suomen kansallismuseo – toimintayksikön toimialaan.

Säännöskohtaisissa perusteluissa pykälä 4 § momentissa 3 taas huomioidaan tarve vielä selvittää vaihtoehtoja Suomen kansallismuseon toiminnan järjestämiseksi ja turvaamiseksi, viitaten samalla Kansallisgalleriaan, jonka toiminta on järjestetty julkisoikeudellisena säätinä.

Kaikkiaan yleisenä vaikutelma on, että esitys laiksi tarvitsee vielä jatkovalmistelua ja selkiyttämistä koskien muun muassa Kulttuuriperintöviraston organisoitumista ja sen toimintayksikköjen tehtäviä. ICOM - Suomen komitean näkemyksen mukaan on tärkeää, että Kulttuuriperintöviraston yleiset tehtävät ja vastuut, sekä sen alaisten toimintayksiköiden Suomen kansallismuseon ja Suomenlinnan hoitokunnan tehtävät ja vastuut ovat selkeästi määriteltä.

Säännöskohtaisissa perusteluissa pykälän 2 § Tehtävät momentin 6 kohdan mukaan virasto vastaisi museoalan ja museoiden kulttuuriympäristötoiminnan valtakunnallisesta ohjauksesta ja kehittämisestä asiantuntijaviranomaisena, jonka lisäksi viraston koordinoi ja kehittää museoalaa kokonaisvaltaisesti. Näiden vastuiden selkeä kirjaaminen lakiin on ICOM - Suomen komitean näkemyksen mukaan tärkeää koko museoalan näkökulmasta. Etenkin museoalan kokonaisvaltaisen koordinoinnin ja kehittämisen osalta toivotaan, että laki selkeyttäisi tätä tehtäväkenttää, eikä jäisi säännöskohtaisiin perusteluihin yhdellä lauseella kuitattuna epämääräiseksi.

Kansainvälisen museoliiton ICOMin eettiset säännöt määrittelevät suomalaisten ammatillisesti hoidettujen museo-organisaatioiden työtä. ICOMin museoeettisten sääntöjen mukaisesti museokokoelmien säilyttäminen ja hallinnointi ilman taloudellisia tai poliittisia paineita sekä museopalveluiden saavutettavuuden turvaaminen kaikille edellyttävät riittävää ja ennakoitavaa rahoitusta, jotta virasto voi hoitaa tehtävänsä kestäväällä tavalla. ICOM - Suomen komitea pitää tärkeänä, että tulevan uuden hallintoviranomaisen resurssit turvataan siten, että se pystyy täyttämään kansainväliset museoeettiset veloitteensa ja varmistamaan kulttuuriperinnön säilymisen ja saavutettavuuden pitkällä aikavälillä.

Edellisten lisäksi ICOM - Suomen komitea korostaa, että Kulttuuriperintöviraston tehtäviin tulisi lisätä selkeämmin museoalan kansainvälisen yhteistyön ja tiedonvaihdon edistäminen. Kulttuuriperintövirasto voi toimia tärkeänä linkkinä kansallisen ja kansainvälisen museokentän välillä ja sillä panoksellaan toteuttaa myös Kansainvälisen museokomitea ICOMin tavoitteita. Osana tätä tehtävää virasto seuraa aktiivisesti alan kansainvälistä kehitystä sekä osallistuu kulttuuriperintöalan kansainvälisten sopimusten valmisteluun ja toimeenpanoon.

Turtiainen Minna
ICOM Finland